

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŇ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

IT MUTAXASSISLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

G.Setekova,

Nukus olimpiada va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi psixologi

Annotatsiya: ushbu maqolada IT mutaxassislarning har xil psixologik holatlari va bu holatlarni keltirib chiqaruvchi omillar, ularni bartaraf qilish usullari haqida ma'lumot beriladi.

Tayanch so'zlar: axborot, it-texnologiya, dasturchi, intellekt omil

Zamonaviy axborot jamiyati raqamli asrdagi barcha ko'rinishlarida inson hayotining shartlari va usullarini o'zgartirdi. So'nggi o'n yilliklarda axborot texnologiyalari sohasi (axborot texnologiyalari – IT) izchil ravishda mamlakatimizda iqtisodiyotning eng nufuzli va jadal rivojlanayotgan, istiqbolli tarmoqlaridan biri hisoblanib bormoqda. IT dasturchining aqliy faoliyati modellarini ishlab chiqish, amaliy yo'naltirilgan modelni taklif qilish, fikrlash strukturani aniq tavsiflash asosida yosh IT mutaxassislarining psixologik xususiyatlarini aniqlash, o'rganish natijasida mutaxassislarning ish samaradorligini unimli olib borishni maqsad etib oldik. Shu jumladan, chet el olimlari IT dasturchining kompyuter bilan muloqotda faoliyatning tuzilishi va o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi va uning kognitiv va motivasion tarkibiy qismlarini tavsiflaydi, ammo IT mutaxassisining muvaffaqiyatga erishishda qanday psixologik xususiyatlari haqida aniq tasavvur bermaydi. IT mutaxassisining muvaffaqiyatga ta'sir qiluvchi intellekt omillarini aniqlab psixologik yordam beriladi.

IT sohasi mutaxassislariga xos bo'lgan hissiy charchashni qanday yengish mumkin va energiyani tiklashga nima yordam beradi degan savolga javob olish uchun ham mutaxassisning hissiy va kasbiy charchashi stress tufayli ruhiy charchoqni his qiladigan holatni diagnoz qilish va stressdan chiqish yo'llarini ko'rsatish maqsadga muvofiq. IT-mutaxassislari uchun ish joyiga qiziqish va samaradorlikni saqlab qolish uchun motivasiya usullari va strategiyalarining eng samaralisini aniqlanadi. U bilan bog'liq asosiy stress omillari qanday ishlaydi va psixolog ularni yengishda qanday yordam berishi mumkinligi bo'yicha optimal yo'llarini ishlab chiqadi. Dasturchilar murakkab abstraksiyalarda o'ylashadi. Tasvirlar emas, metafora emas, sillogizmlar emas. Ko'p darajali, ko'p qirrali abstraksiyalar. Ular doimo ular bilan ishlaydilar va fikrlash usullarini almashtirish qimmatga tushadi. Natijada, barcha dasturchilar chuqur, uzoq muddatli trans konsentrasiyasiga qodir. Bu qobiliyat ham professional ko'rsatkich, ham professional deformatsiyadir.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Dasturchi o‘ylashga arziydigan har qanday masala bo‘yicha ishchi transga kirishga intiladi. Dasturchilar intuitiv ravishda murakkab tuzilmalarning uyg‘unligi, go‘zalligi va mutanosibligini his qilishadi. Chunki aks holda murakkab abstraksiyalar bilan ishlash mumkin emas. Disgarmoniya keskin nohaqlik hissini keltirib chiqaradi. Psixoterapevtlar uzoq vaqt davomida maxsus o‘rgatilgan har qanday narsaga nisbatan ajratilgan metapozisiya dasturchilarga kiritilgan. Dasturchi bilan ishlashni xohlaysizmi? Umumiy suhbat lug‘atini rivojlantiring va uning psixikasida allaqachon ishlayotgan narsalarga tegmang. Men kuzatuvlarimni qo‘shaman: Dasturchilar juda halol realistlardir. Yozma kod ishlaydi yoki ishlamaydi va hech qanday og‘zaki qisqartirish buni o‘zgartira olmaydi. Dasturchilar bo‘sh so‘zlar va holat belgilaridan nafratlanishadi. Siz zo‘rmisiz? Menga ish kodingizni ko‘rsating. Bu munosabat hayotning barcha sohalariga taalluqlidir. Dasturchilar qat‘iy mantiq va nedensellik bilan unchalik qiziqishmaydi. Aksariyat zamonaviy tizimlar murakkab va inson tushunmaydigan darajada chalkash. Shuning uchun ular ko‘p jihatdan xunuk va mantiqsizdir va dasturchilar ular bilan qanday ishlashni bilishadi. Ammo mantiqsiz va nomuvofiqlik jirkanchdir, chunki ular uyg‘un emas. Dasturchilar autistik, shizoid sosiofoblarga o‘xshaydi. Aslida, dasturchilar hissiyotlar bilan yaxshi va ular har xil shaxsiyat turlariga ega. Faqat ularning ishi uchun boshqa odamlar bilan jonli hissiy aloqa talab qilinmaydi. Siz allaqachon tushunganingizdek, dasturchilar nuqtai nazaridan oddiy odamlarning aksariyati yoqimsiz uyg‘un bo‘lmagan, samarasiz fikrlashadi. Ko‘pchilikdan istisnolar har kuni uchramaydi, dasturchilar bunday odamlarni qadrlashadi va hurmat qilishadi. Agar kerak bo‘lsa, dasturchi inson xususiyatlarini tushunish, tasniflash va qabul qilishga qodir - xuddi ma‘lum bir apparatda ishlaydigan boshqa dahshatli operasion tizim kabi. Afsuski, nomukammal, ammo dasturchilar halol realistlardir. Dasturchi his-tuyg‘ularni haqiqiy his qiladi, lekin u uchun ularni ifodalashning umumiy qabul qilingan usullari konvensiyadan, mavhumlikning boshqa darajasidan boshqa narsa emas. Inson axloqi, urf-odatlar va boshqa hamma narsa ham shunchaki mavhumlikdir. Axborot texnologiyalari dunyosida mutaxassislar juda qadrlanadi va ko‘pincha ularning ishi va hamkasblari bilan muloqotiga ta‘sir qiluvchi o‘ziga xos psixologik xususiyatlarga ega. Ularning turmush tarzi, ish beruvchilarga e‘tibor berish odati va harakat erkinligi – bularning barchasi ularning ruhiy holatiga va oxir-oqibat jismoniy sog‘lig‘iga ta‘sir qilishi mumkin. IT mutaxassislariga xos xususiyatlar va ularning sog‘lig‘i va motivasiyasini saqlash uchun qanday choralar ko‘rish mumkinligi haqida gapirib berdi.

IT mutaxassislariga qanday psixologik xususiyatlar xosdir va ular o‘zlarining

«UZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIVDIN INTEGRACIYASI»

atamasidagi IV Xalqaraliq ilimiy-teoriyalik konferenciya

ishi va hamkasblari bilan muloqotiga qanday ta'sir qilishi mumkin degan fikrga IT mutaxassislari harakatsiz turmush tarziga ega, ular ish beruvchilar e'tiboridan mahrum va harakat erkinligiga odatlangan. Vaqt o'tishi bilan ular odamlar bilan muloqotni to'xtatadilar va butunlay monitor orqali dunyoni idrok etishga o'tadilar va bir muncha vaqt o'tgach, bunday odamlar bu holatlardan chiqa olmaydilar va psixologik holatlar jismoniy holatga aylanadi. Oflayn treninglar ko'pincha reabilitatsiya sifatida taklif etiladi va aynan shu kompaniyalar o'z xodimlari uchun bunday tadbirlarga buyurtma beradiganlar orasida reytinglarni boshqaradi.

Shuningdek, bunday mutaxassislar ko'pincha majburiy rejimda sport bilan shug'ullanish tavsiya etiladi. Aks holda, sog'liq uchun ancha jiddiy muammolar paydo bo'lishi mumkin. Hozirgi vaqtda kompaniyalarda IT xodimlari butun dunyo bo'ylab tarqalib ketgan va menejerlar ko'pincha ularni boshqarish qobiliyatiga ega emaslar va bu kompaniyalar xodimlarning psixologik holati va motivasiyasini kuzatish uchun psixologlarga muhtoj. Yangi kasbni qidirishda odamlar ko'pincha IT sohasiga e'tibor berishadi va bu IT mutaxassislari yuqori talab mavjudligi bilan to'liq oqlanadi, bu esa yuqori ijtimoiy mavqe va munosib ish haqini kafolatlaydi. IT sohasida ishlash tanish muhitda ishlash va yaxshi pul topish imkoniyati ko'pchilikni o'ziga jalb qiladi. Ammo mas'uliyat va intizom ham yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Ko'p narsa bo'lmasa, o'zini o'zi tashkil qilish qobiliyatiga bog'liq. Ammo unda ishlashni boshlash uchun avval daromad va qoniqish keltiradigan kasblardan birini olishingiz kerak bo'ladi. Psixologik amaliyotda, agar siz u bilan kurashayotgan bo'lsangiz, hissiy charchoqni yengishning bir necha taniqli usullari mavjud. Buni qisqacha ta'riflash uchun, avvalo, bu muammoning mavjudligini tan olish kerakligi bilan bog'liq. Keyin, charchash sababini aniqlashga harakat qilishi. Shuning uchun tez-tez charchashga duch keladigan IT-kompaniyalar odatda xodimlarning ruhiy salomatligini yaxshilash uchun ko'plab dasturlarni amalga oshiradilar. IT sohasi mutaxassislari xos bo'lgan hissiy charchashni qanday yengish mumkin va energiyani tiklashga nima yordam berilishini ko'rib chiqsak. Mutaxassislar hissiy va kasbiy charchashi – bu odam to'plangan stress tufayli ruhiy charchoqni his qiladigan holat. IT mutaxassislari, nostandart, ko'p tarmoqli fikrlaydigan odamlar sifatida, boshqalarga qaraganda tez-tez unga bo'ysunadilar. Barchamiz uchun charchash, yolg'izlik, psixosomatik muammolar, yashirin tajovuzkorlik va hatto tanazzul kabi sharoitlar tanish so'zlardir, ammo aksariyati ushbu kasb egalari bo'lgan introvertlar uchun bu haqiqat. IT sohasidagi eng muhim to'siq (fransuz tilidan – to'siq, to'siq) o'zini past baholash va o'z kuchiga ishonchsizlik natijasida yuzaga keladi.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Xulosa kilib aytganda, IT sohasidagi muvaffaqiyat uchun juda muhim bo‘lgan fikrlashning moslashuvchanligini va vazifalarni tezda almashtirish qobiliyatini qanday rivojlantirish mumkin. Fikrlashning moslashuvchanligi har bir inson uchun muhim, ammo IT mutaxassisi uchun juda zarur. U erta yoshdan boshlab ishlab chiqilishi kerak, ammo balog‘at yoshida moslashuvchanlikni rivojlantirish uchun turli xil psixologik mashqlarni topishimiz mumkin. Birinchi navbatda, stressli va o‘zgaruvchan vaziyatlarda xotirjam fikrlash qobiliyatini saqlab qolish qobiliyati bo‘lgani uchun, aql uchun turli xil nostandart mashqlarni bajarishni o‘rganish kerak. Masalan, bir-biriga mutlaqo bog‘liq bo‘lmagan ikkita so‘zni o‘ylab topib va ular yordamida kamida 10 ta jumla yozish. Avvaliga miya ba‘zi standart variantlarni beradi, ammo 5-6 jumlada u zo‘riqishi kerak bo‘ladi. Shuningdek, turli munozaralarda yoki nutqlarda qatnashish foydalidir. Zamonaviy dunyoda aqliy harakatchanlikni rivojlantirishga hissa qo‘shadigan ko‘plab viktorinalar mavjud bo‘lib shularga qatnashish maqsadga muvofiq. Yangi narsalarni sinab ko‘rish, nuqtai nazarni o‘zgartirish kerak. Birovning fikrini tinglash va uni tushunishga va anglashga harakat qilish kerak. Katta kompaniyalarda ishlaydigan va ularning ishi dunyoni o‘zgartirishi mumkinligini tushunadiganlar, bu osonroq va ishonchli. Axir, hamma hayotning ma’nosini izlashga moyil va bunday mutaxassislar bu ma’noga ega.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Babaeva Yu.D. Voyskunskiy A.E. Odaryonniy rebenok za kompyuterom M.2003
2. Ivanova G.S Osnovi programmirovaniya. M., 2002.
3. Orel E.A Psixologicheskaya struktura deyatelnosti po sozdaniyu programmogo obespecheniya Mejdunarodnoy prakticheskiy konferensii. Chast Sh. Ekaterinburg, 2005.